

December 2014

Vrågårds mølle

SPEJLET *ET TILBAGEBLIK*

**Østervrå Lokalhistoriske
Forening**

Tømrer Knud Erik Larsen, Hanetoften 31, Ravnshøj, ser tilbage til sin barndoms jul

Hvert år når julen nærmer sig, bliver jeg overvældet af minder og oplevelser fra min egen barndomsjul, og får stor lyst og trang til at fortælle disse videre til mine egne børn. Men det giver sjældent anledning til den helt store opmærksomhed og interesse. Nutidens børn og egne især, ryster smilende på deres hoveder, hvis man fortæller dem, at der var en lidt "anderledes" jul for blot en halv generation siden. Da kunne julen meget nemt give anledning til overordentlige store bekymringer og spekulationer - især af økonomisk art. Og børnene var lette ofre overfor disse faktorer.

I dag er det lykkeligvis anderledes. Børnene lever en mere tryk og ubekymret tilværelse og spekulerer ikke så meget på forældrenes økonomiske situation. Offerviljen er større og forældrene forkæler efter min opfattelse børnene lidt for meget. Jeg ser en tendens til en kedelig utilfredshed iblandt børnene, hvilket, er en kedelig udvikling! Men minderne om min egen barndomsjul glemmer jeg nu aldrig.

Den startede i skolen (Torslev Centralskole) i Østervrå, der i starten af tresserne var ganske ny. Omkring første december havde geografi/formningslæreren . med stort kunstnerisk talent - tegnet den flotteste julemand på højresiden af den grønne tavle - og farvelagt den. Dette kunststykke var ligeledes blevet udført i skolens øvrige klasseværelser. Og den, der vovede sig tilnærmelsesvis i nærheden af disse julemænd med en våd tavleklud, kunne, hvis det blev opdaget, se hen til et ordentligt og præcist »stød« oven i hovedet med en knyttet hånd med knoene nederst - hvilket han havde stor erfaring med.

I min. klasse havde vi en tradition med vores klasselærer, fru Jensen (Baier) - der var en dygtig pædagog, der benyttede en pædagogik der lå milevidt fra datidens strenge og ofte umenneskelige undervisningsformer - at vi måtte betale en beskedent bøde for at snakke i klassen uden tilladelse. Når der blev kommanderet »stilhed«, kostede det 1 øre at åbne munden! Jeg havde altid den største gæld, når regnskabet blev gjort op. Og det kunne volde store problemer at fremskaffe den fornødne kapital til indfrielse af gælden. Pengene blev så den sidste skoledag før juleferien brugt til lidt mundgodt. Jeg nød denne dag.

Vores unge guitarspillende sanglærer havde en anden opfattelse af julen. Han efterkom skolens stolte traditioner om, at al lærdom om nødvendigt skulle «slås» ind i hovedet på eleverne: Der måtte ikke vises barmhjertighed overfor børn, der indlæringsmæssigt

afveg fra gennemsnittet. Diciplin og de gode manerer var dog de værste at overtræde. Han viste derfor ingen medlidenhed, hvis man i sin julekådhed tiltalte ham med et »du eller din«. Afstraffelsen faldt prompte! I bedste fald blev synderen kaldt op til katederet - og ydmyget og belært verbalt alt efter social status. Var man arbejderdreng og afveg i påklædning fra flertallet, var dommen afsagt på forhånd: Et slag hentet omme bag ryggen med højrehånden ramte kinden med voldsom kraft - så man undertiden mistede hørelsen et kort øjeblik. For at modvirke en evt. affjedring holdt han godt fat i øret med venstrehånden. Og man gjorde klogest i at græde, ellers anså sanglæreren afstraffelsen for blød og ugennemført - og venstrehånden måtte tages i anvendelse til den modsatte kind.

Årets sidste undervisningstime foregik med en julehistorie, og som før nævnt slik på bordene. Jeg sad og kiggede på julemanden på tavlen. Hovedet hvilede på håndfladen, og jeg faldt hen i en fantasifuld verden - og ænsede ikke julehistorien.

Pludselig blev julemanden levende - svang den bugnende sæk over ryggen, og traskede ned til mit skolebord - standsede op og åbnede sækken. Med det kærligste smil hev han en stor, farvestrålende pakke op af sækken, lagde den foran mig og sagde:

- Værsgo min dreng, her har du, hvad du ønsker dig. Glædelig Jul!

En anden tradition var, at samtlige elever blev kaldt sammen i skolegården. Og med de største elever forrest stillede vi op i tre geledder. Med skoleinspektøren i spidsen marcherede vi til Østervrå Kirke. Kolonnen bevægede sig fremad med stor præcision, og inspektøren havde skiftet sin alpehue ud med den sorte vinterhue - der lige akkurat dækkede det halve af ørene. Vores klasselærer gik i højresiden i sin hvidternede frakke, der ikke kunne skjule de tynde nylonstrømper med det snorlige søm bagtil. Skoene havde høje hæle og spids. Til at holde styr på tropperne undervejs; var udpeget et par mandlige lærere. I al deres visdom var de over den stakkels elev, der uheldigvis brød rækkens struktur: Straks var de der som en høg, der slår ned på sit bytte. Med et godt greb i nakkehårene - eller allerbedst et blåfrossent øre - blev den dumdristige bragt tilbage i rækkerne.

Ved kirkens indgang stod præsten og ventede utålmodigt på os. Inde i den varme og smukt pyntede kirke med lys og grangrene, bestræbte jeg mig ihærdigt for at komme til at sidde inderst i rækkerne, og helst i kirkens højre side. Dels på grund af de lune varmerør, der kunne varme mine altid kolde fødder, og dels for at have et rimeligt overblik over orglet, der sagte lod høre fra sig. Præsten holdt sin velforberejede juleprædiken og understregede det betydningsfulde - især om hjælpsomhed og godhed - og oplæste juleevangeliet. Den sidste

julesalme, som var Grundtvigs: - Velkommen igen Guds engle små. Og især linierne: »Med dejlige solskinsklæder på, i jordens skyggedale« fik altid tårene frem i mine øjne. For jeg befandt mig jo netop i disse skyggedale! Jeg bebrejdede Gud, at han havde sat mig på jorden til denne lidelse! Hvorfor tillod Gud, at jeg ustandseligt skulle ydmyges og nedgøres af de voksne lærere og mine skolekammerater? Gud, der er almægtig - kan alt og ser alt - hvorfor satte han ikke en stopper for dette? Der måtte være en mening med dette - hvilken? Jeg havde vel også en ret til at eksistere og gå på jorden og være ønsket. Efter denne sang lagde inspektøren sine sidste ressourcer i stemmen, og ønskede pastoren og os alle en rigtig glædelig jul og et velsignet nytår.

Endelig fri for skolen, lektierne, mobberiet og lærernes så ofte giftige uforklarlige ondskabsfuldheder - for en tid. Den lange gåtur fra kirken til hjemmet var ubeskrivelig dejlig! Kådheden og glæden kendte ingen grænser, og satte atter fantasien i gang om julens mange gøremål. Min jul var for alvor startet. For en stund måtte jeg igen være et barn.

Hovedgaden igennem Østervrå var sædvanen tro overhængt med guirlander. De julesmykkede butiksvinduer bejlede til kundernes julehumør. Julehandelen var godt i gang. Butiksindehaverne kunne godt på denne årstid komme lidt »ekstra« i indkøbsnettet. Udenfor stod man så og klemte næsen flad mod de kolde vinduer, og lod al glansen paralysere øjnene. Alle herlighederne lå smukt og fristende få centimeter borte.

I et hjem med mange børn og en arbejdsløs fader kunne julen godt volde mange problemer. Økonomien spillede en altafgørende rolle og var bestemmende for glædens størrelse. Mange skænderier og trusler om ligegyldighed satte deres spor i vores hoveder. I vores afmagt kunne vi ikke gøre så meget andet end at håbe det bedste. Vi var en økonomisk belastning. Og uden spor af forberedelse af nogen art kom julen altid på det dårligste tidspunkt. Julen var en svær tid - meget svær.

Men morskab fandtes dog - især når der var samlet vask. Vand og sæbe var vi jo ikke forvante med, så dagen før juleaften skulle vi børn rengøres. En stor zinkbalje blev anbragt midt på det ferniserede stuegulv. Bord og stole var skubbet lidt til siden. Baljen blev fyldt med vand fra pumpen og spædet op med varmt vand fra kedlen til en passende temperatur. Nu kunne afvaskningen begynde. Afklædte sad sværmen af børn i sofaen, og efter tur kom vi i baljen – de små først. Shampoo var et ukendt begreb – men håndsæben var da også udmærket. Skrig og skrål genlød i den lille stue.

Det var kun de allermindste, der fik håret skyllet i lunkent vand. Da vandet i baljen ikke blev udskiftet efter hvert barn, var det noget snavset og grumset vand til os store børn. Men der hjalp ingen kære mor« Op i det snavsede vand, håndsæben i håret og et par ublide hænder, der næsten gnubbede al skindet væk. Til sidst en kedel koldt vand ned over kroppen for at fjerne de sidste sæberester. Et efterhånden gennemblødt håndklæde til tørring - og årets julevask var slut.

Så var stuen også et kaos! Et halvt dusin nøgne unger løb skrigende og frysende rundt i den lille fugtige stue og kunne ikke finde deres tøj nogetsteds. Vådt var der overalt, og petroliumslampen blafrede lystig, når dørene smækkedes i. Men efterhånden blev der ro. Når vi to og to kom under de klamme dyner, kunne vi fra stuen høre pakker blive åbnet og pakket ind igen. Ørene var stive. Vi hørte også nogle bidske kommentarer om fattigdom og den forbandede jul, dette kunne vi ikke forstå. Piben, der blev banket ud på stoleryggen. Kakkelovnen, der buldrede, men ikke kunne holde isen væk fra de små firkantede ruder. Men jul var der, og vi glædede os. Mine små renvaskede søskende lå og varmede hinanden. Nogle med en sut i munden, der med mellemrum fik en ordentlig tur, De kunne ikke have nogen viden om, at en jul kunne være anderledes og lidt gladere. Med varmen fra min storebroders krop faldt jeg i søvn. Måske havde jeg et lille smil om munden.

Vraagaards Mølle

Af Jørgen Peder Clausager

Denne vandmølle må efter sit navn oprindeligt have tilhørt Vraagaard, men er tidligt blevet skilt ud som en selvstændig ejendom - i 1682 endog så grundigt at den da lå i den del af Torslev Sogn, som lå i Jerslev Herred, mens Vraagaard lå i den del af sognet, som lå i Børglum Herred. Den havde da 1 tdr., 0 skp., 3 fdk., 0 alb. hartkorn ager og eng, 3-1-2-0 tdr. mølleskyld, og 7,9 tdr. dyrket land. Den tilhørte fru Ida Skeel til Dybvad og Knudseje, og var bortfæstet til Søren Hansen. Den beskrives i 1688-matriklen således:

“En liden vandmølle med én kværn. Overfaldsvand, som samles i en bæk fra Oustrup Mølle (i Jerslev Sogn). Stenens bredde 7/8 alen (55 cm) fra løberens øje. Har stor besværing med dæmningen og for vand om sommeren i tørke og om vinteren i frost. Søgning er kun ringe. De, som lader male hos den, er Vraa Bymænd,

Fjeldgaard, Overgaard og Vraagaard. Skulle svare 17 tdr. mel i landgilde, men formedelst skatters udredelse svarer den kun 123 tdr. mel.”

I 1717 var møllen blev frasolgt Dybvad og Knudseje, og hørte da under Gammel Vraa i Ajstrup Sogn, Kær Herred. På et tidspunkt i 1700-tallet er den blevet solgt til selveje, for den tilhører i 1781 Jacob Hansen, som bor i Fjeldgaard - der selv er en fæstegård under Ormholt, og altså ikke hans ejendom som møllen er det. Jacob Hansen bliver i den 19. oktober 1760 viet til Dorte Sørensdatte, der var datter i Fjeldgaard, men dør i 1781 og bliver begravet den 11. november, 52 år gammel. Hans dødsbo sælger ved auktion den 22. april 1782 møllen til Niels Konnerup for 1.366 rigsdaler.

Niels Konnerup, som i 1790 blev examinatus juris eller dansk jurist, var fuldmægtig ved Boller i Taars Sogn, og født 1752 i Hvilsted Sogn i Aarhus Amt. Han blev 1779 gift med den jævnaldrende Anne Sørensdatte Borup, og ved folketællingen 1787 havde de fået fire børn, der blev kaldt Konnerup til efternavn, og ikke Nielsen eller Nielsdatte, så han har følt sig hævet over den almindelige almue. Foruden familien bestod husstanden af en tjenestekarl og tjenestepige. I 1788 solgte Niels Konnerup møllen og flyttede til Serritslev Sogn, hvor han i 1816 døde som gårdejer; i 1805 var han blevet fradømt sin sagførerbestalling.

Køberen i 1788 var Ole Nielsen fra Søraa i Albæk Sogn, som ved folketællingen 1801 er 51 år gammel og bor i Fjeldgaard med familie og syv tjenestefolk. I Vraagaards Mølle har han en tjenestekarl samt en indsidderfamilie. Ole Nielsen har sandsynligvis købt Fjeldgaard til selveje tillige med Fjeldgaardsodde, for i 1806 sælges disse to gårde sammen med Vraagaards Mølle ved auktion for 7.200 rigsdaler til forvalter Michael Christian Krogh fra Bratskov i Brovst Sogn. Krogh var gift med Ane Marie Jensdatte, og deres to døtre Charlotte Nicoline Marie og Gjertrud Marie fik hhv. Fjeldgaard og Fjeldgaardsodde i medgift ved deres giftermål i 1823 og 1838. Krogh døde i Fjeldgaard i 1822, 50 år gammel, og hans enke i Fjeldgaardsodde i 1858, 84 år gammel, vel som aftægtskone hos datteren Gjertrud Marie og hendes mand Christen Pedersen; pudsigt nok er hun i 1845 aftægtskone i Krogens Mølle, som da bebos af den anden datter Charlotte Nicoline Marie og hendes mand Niels Christian Jørgensen; men denne familie er forsvundet ud af sognet ved folketællingen i 1850. - Gjertrud Marie og Christen blev for øvrigt tip-tipoldeforældre til forfatteren Hanne Vibeke Holst - men det er en helt anden

historie.

Efter Michael Christian Kroghs død i 1822 blev Vraagaards Mølle solgt til Andreas Christensen, der i en alder af 28 år den 4. december 1827 bliver gift i Torslev Kirke med den ni år yngre Johanne Kathrine Ottesdatter, som tjente hos ham. De bebor Vraagaards Mølle ved folketællingerne i 1834 og -40, får tre sønner og en datter og har desuden Andreas' gamle mor Karen Madsdatter på aftægt. Andreas betegnes i 1834 som "gårdmand og møller". I 1833 annonceredes tvangsauktion over Vraagaards Mølle p.g.a. skatte- og afgiftsrestancer, men det lykkedes øjensynligt Andreas Christensen at ride stormen af.

I forbindelse med udredningen af den mange tyveri- og mordsager i Skæve Sogn i 1842 brændte Andreas Christensen og hans hustru i øvrigt fingrene, idet de blev dømt for hæleri af 5-6 lispund flæsk, som var stjålet fra løjtnant Bering på Gammelholm i Hørby Sogn og af tyvene 'i en sæk om natten' bragt til Vraagaards Mølle, hvor det blev anbragt i et salttrug og delvis forbrugt af mølleren og hans husfolk. Forseelsen kostede dem begge 3 x 5 dage på vand og brød.

Inden 1845 har Andreas Christensen solgt møllen til Hans Peter Frederik Koefoed, født 1820 i Ingstrup Sogn som søn af sognets præst. Han bor i 1845 i Vraagaards Mølle med sin 23-årige hustru Hansine Andriette Helene Høier og deres to børn samt hustruens 62-årige moder Elisabeth Kirstine Møller. Han holder to "betjente ved møllen" og to tjenestepiger, og derudover er der i husstanden noget så eksotisk som den 27-årige pensionær Christian Adolf Stricker, født i Trankebar i Ostindien, som 'underholdes (d.v.s. forsørges) af sin moder' (som ikke bor på stedet).

Koefoed blev desværre kort tid efter sindssyg. Hvor han selv kom hen forlyder der intet om; men hustruen og deres to små døtre flyttede til Sæby, hvor moderen etablerede sig som modehandlerinde. Svigermoderen gjorde i 1849 udlæg i Koefoeds bo for 2.600 rigsdaler, som hun havde indestående i møllen; hvem der derefter fik skøde på den er lidt uklart, men i 1850 var den forpagtet ud til den 36-årige ugifte Peder Madsen, som var født i Torslev Sogn ved Brovst, og som klarede sig med en husholderske. Vistnok i 1853 blev møllen solgt til Christen Andersen fra Søholt (i 1850 gårdmand i Øster Søholt og da 38 år gammel), som i 1856 solgte til Carl Christian Schjoldan; efter en anden version var det Schjoldan, som købte møllen i 1849, og i 1853 solgte til Christen Andersen.

Under alle omstændigheder sidder Christen Andersen ved folketællingen 1855 som 'gårdmand og mølleeejer' i Vraagaards Mølle med sin jævnaldrende hustru Mette Cathrine Andersdatter, fire børn og en møllerkarl. I 1860 er beboeren den 37-årige Jens Christian Christensen med den to år ældre hustru Christine Marie Christensdatter og en treårig datter, samt en møllerkarl og to tjenestepiger. Jens Christian Christensen anføres som 'møller og jordbruger', uden at man kan se, om han er ejer eller forpagter. Det er dog sandsynligt at han i 1860 kun har forpagtet møllen, for i 1862 køber han den, angiveligt af Carl Christian Schjoldan.

Jens Christian Christensen dør den 6. september 1871, 48 år gammel, og enken frasælger tre parceller, matr. 9b, som bliver til Vraagaards Møllemark, og matr. 9c og 9d, som bliver til Holtet. I 1880 sidder Christine som 'mølleeejerinde', men har et bestyrerpar, sin 48-årige svigersøn Søren Christian Thomsen og hustru, hendes datter Karoline Christine, som kun er 23 år gammel. I 1882 sælger hun til svigersønnen, som i 1885 mageskiftede med Jens Sørensen, Overdal.

Jens Sørensen, som var født i Bislev Sogn i Aalborg Amt og 51 år gammel ved folketællingen i 1890, var i 1887 blevet enkemand, og solgte i 1891 møllen til Jens Christian Jensen, Ormholt Mølle, for 15.750 kr. Jens Christian Jensen var født den 10. juni 1856 i Albæk Sogn, men kom i 1887 fra Jerslev Sogn. Han havde en stor børneflokk, hele 12, af hvilke den yngste naturligvis måtte komme til at hedde Jul Dusenius Jensen. Ved folketællingen 1901 anføres Jens Christian Jensen alene som landbruger og ikke som møller.

Forsættes i næste nummer

